

ПИЛИП ОРЛИК І ДАНИЛО АПОСТОЛ: ОДНОДУМЦІ ЧИ НЕПРИЯТЕЛІ?

Пилип Орлик і Данило Апостол, гетьман в еміграції та гетьман в Україні, – це двоє помітних діячів козацько-гетьманської доби, дві постаті, чії позиції та поведінка істотно впливали на перебіг важливих подій української історії упродовж 1720–1740-х рр. Хто, що і коли розвело їх фактично у різні боки й зробило супротивниками позиції? На перший погляд, відповідь на це питання є очевидною: до листопада 1708 р. вони були однодумцями, після листопада того самого року – неприятелями. Однак насправді усе значно складніше.

Інформація про їхні стосунки до 1708 р. надто скупа. Відомо про те, що спудей Києво-Могилянської академії Пилип Орлик на початку 1693 р. написав панегіричного вірша “*Prognostyk szczęśliwy*” (повна назва – «Щасливе передбачення триумфальної перемоги над ворогом із гербових знаків вельможного його милості пана Данила Апостола, діяльного і в рицарській справі досвідченого миргородського полковника Війська Їх Царської Пресвітлої Милості Запорозького»), який того самого року вийшов друком у Києві з ілюстраціями знаного гравера Івана Щирського¹. Приводом і сюжетом для цього панегірика стала успішна відсіч 20-тисячного набігу кримських татар на Гетьманщину 1692 р., де особливо відзначився Миргородський полк Данила Апостола, який не лише вдало переслідував ординців, а й зумів відбити ясир і повернути награвоване майно. З бароковою пишномовністю Орлик прогнозував невідворотність козацької перемоги, спираючись на символіку герба Апостола² (ідеться про герб «Юнчик» – двічі перехрещений і роздвоєний внизу хрест).

У відомому листі 1721 р. до Стефана Яворського Орлик згадує Апостола кілька разів не без симпатії як Мазепиною «поприсяжного» і саме йому вкладає у уста знану фразу: «очи всѣхъ на тя уповають, и не дай, Боже,

¹ Використано примірник: Biblioteka Narodowa w Warszawie, nr 2156.

² Степовик Д. *Іван Щирський: Поетичний образ в українській бароковій гравюрі*. К., 1988. С. 88–91.

на тебе смерти, а мы достанемо въ такой неволи, то и кури насъ загребуть»¹. Згідно з цим же листом, в Апостола «наипаче повседневно» збиралися полковники, радячись «о способах обороны своей» та читаючи Гадяцьку угоду, яку Апостол спеціально позичив з бібліотеки Києво-Печерської лаври².

Уже вкотре про Данила Апостола згадано в Орликовому «Діаріуші» під 23 (12) травня 1722 р. Після зустрічі та розмови з монахом Шостаковським, який приїхав з Гетьманщини, Орлик нотує, що його «занепокоїло з усієї цієї інформації, що Його Милість Цар оголосив війну Персії, і миргородський полковник [Данило Апостол] повів дванадцять тисяч козаків до Царицина, де вони мали залишити коней і далі плисти кораблями Волгою»³.

Данило Апостол, натомість, пильніше відстежував дії гетьмана-вигнанця. Зокрема, 26 травня 1720 р. він відіслав своєму «наймилостивішому патроніві і добродію» Александрові Меншикову перехоплений оригінал Орликового листа до кошового отамана Запорозької Січі Івана та копію його ж листа до кримського хана Саадат Гірея (див. Додаток на с. 215). У супровідному листі Апостол згадує і Орликового посланця Федора Нахимовського (у тексті помилково – «Юхимовский»), який після 1709 р. був генеральним бунчужним, а в 1730-х рр. – генеральним писарем Орлика⁴. Можливо, саме на початку 1720-х рр. виникає тривале суперництво Орлика з миргородським полковником за вплив на січовиків. Адже ще з 1716 р. частина запорожців, налаштована на повернення у російське підданство, почала шукати заступництва впливового у Гетьманщині миргородського полковника. Чутки про відновлення 1727 р. гетьманства дійшли до Кам'янської Січі у перекрученому вигляді: низовики вважали, що гетьманом нібито обрано не Апостола, а литовського магната Петра Сапегу, проте це не завадило їм сподіватися на ще один щасливий шанс повернутися на Дніпровий Низ⁵. Ще пізніше кошовий отаман Павло Федорович «з товариством» просили Апостола, вже як новообраного гетьмана, поклопотатися перед молодим царем Петром II, аби той прийняв їх «під свою високу руку». Однак на той

¹ Цит. за републікацією у додатках до праці: Субтельний О. *Мазепинці. Український сепаратизм на початку XVIII ст.* / Пер. В. Кулик. К., 1991. С. 165.

² Там само. С. 167.

³ *Діарій подорожній* / Пер. Р. Радішевський // Орлик П. *Конституція, маніфести та літературна спадщина* / Упор. М. Трофимук, В. Шевчук. К., 2006. С. 308.

⁴ *Діарій подорожній*. С. 225, 276, 303. Ф. Нахимовський, один із найближчих помічників Орлика, навесні 1722 р. був узятий коронним гетьманом Адамом Сенявським під варту в Бережанах з метою видачі росіянам, але завдяки заступництву Потоцьких його перевезли та надовго ув'язнили в Бучачі; помер Нахимовський 1758 р. на Волині. Див.: Павленко С. *Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники*. К., 2004. С. 146.

⁵ Горобець В. *Кам'янська Січ (1709–1711, 1730–1734 рр.)* // *Козацькі Січі (написи з історії українського козацтва XVI–XVIII ст.)*. К., 1998. С. 116.

момент російському урядові було не вигідно загострювати відносини з Туреччиною, тому командував російських військ в Україні князь Михайл Голіцин через гетьмана звелів січовикам поки що «сидить непорушно»¹.

Історіографічна традиція міцно закріпила ініціативу повернення Запорозької Січі «з агарянської землі» за Данилом Апостолом². Так це було чині, але Орлик знав про його ініціативи, з неприхованим роздратуванням занотувавши у щоденнику під 1728 р.:

Про моє Запорозьке Військо казав мені [син Григор. – В. П.], що хоч миргородський сліпий біс, дійсний ошуканець, волоський хлоп і тому нечесної совісти, ставши гетьманом, прислав до Січі, намовляючи військо до підданства Москві, та запевнював, що йому виплатять за всі роки від того часу, коли військо перейшло на шведський бік, та обіцяв повернути всі, які тільки забажає, вольності³.

Вважаючи себе достойнішим претендентом на гетьманську булаву, ніж «волоський хлоп», Орлик плекав надії змістити Апостола з гетьманства⁴. Довідавшись на початку листопада 1727 р. із амстердамських газет про відновлення малолітнім російським імператором Петром II інституту гетьманства та вибори-призначення Данила Апостола у Глухові, Орлик до 1734 р. продовжував на сторінках щоденника злісно паплюжити «недолугого волоха»⁵, а разом з тим виношував сподівання на прощення та повернення під царську протекцію. Це підживлювали й суперечливі чутки: так, 9 серпня 1728 р. афонські ченці повідомляли, що Петро II нібито готовий стати покровителем «свого запорозького війська» й дозволити Орликові повернутися в Україну за умови, якщо він допоможе визволити сорок православних монахів, ув'язнених турками у Волощині⁶.

Падіння у 1728 р. «російського Голіафа» й особистого ворога Александра Меншикова додало ентузіазму планам Орлика, який сподівався, що це спричиниться до зміщення Апостола з гетьманського уряду. У двох листах, написаних 22 квітня 1728 р. до колишніх польських приятелів по еміграції у Бендерах, які перейшли на російську службу, – фельдмаршала Яна Казиміра

¹ Гуржій О. *Олешківська Січ (1711–1728 рр.)* // *Козацькі Січі*. С. 141, 146.

² Пор.: Бантыш-Каменский Д. *История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства*. К., 1993. С. 443; Грушевський М. *Ілюстрована історія України*. К., 1992. С. 373.

³ Цит. за: Коструба Т. *Гетьман Данило Апостол* // *Літопис Червоної калини*. Львів, 1993. Ч. 10–12 (28–30). С. 49.

⁴ Бовуа Д. «Щоденник» Пилипа Орлика: від міражу вигнання до українського міфу // *Український археографічний щорічник*. Вип. 8/9. К.; Нью-Йорк, 2004. С. 337–338.

⁵ Чухліб Т. *Пилип Орлик*. К., 2008. С. 48.

⁶ Бовуа Д. «Щоденник» Пилипа Орлика: від міражу вигнання до українського міфу. С. 327, 338.

мира Сапеги та генерал-майора Криштофа Урбановича, Орлик з пафосом описує свої заслуги у творенні «великої України» та висловлює очікування пропозиції про повернення під російську протекцію¹.

У тому-таки 1728 р. Орлик спробував винести українське питання на розгляд мирного конгресу в Суасоні, надіславши туди датованого 13 серпня листа, в якому йшлося про відновлення Росією умов Переяславської угоди 1654 р. під міжнародною гарантією європейських держав². Він же запропонував дві різні програми, що їх мали би обстоювати на конгресі шведські й французькі дипломати: перша передбачала повернення Орлика як чинного гетьмана лише на Правобережну Україну, а в разі відмови російського імператора – повернення в Гетьманщину з правом очолити гетьманський уряд після смерті Апостола; згідно з другим варіантом, Орлик повертався на Правобережжя в ролі гетьмана Війська Запорозького, підпорядкованого Речі Посполитій³. Російський канцлер Гавриїл Головін, представник російського уряду на Суасонському конгресі, був схильний, як вважав Ілько Борщак, проголосити амністію Орликові як «законнішому» гетьману, ніж Апостол. Адже Орлик і в листах до Суасона не забував наголосити на племінському походженні Апостола, пишучи, що той “Moldavus obscurissimo loco natus” [молдаванин найнижчого походження]⁴.

Незримий антагонізм між двома колишніми соратниками Івана Мазепи годі було припинити. Данило Апостол не міг не розуміти важливості впливу на Запорозьку Січ, адже саме запорожці першими різко оцінили його відступництво. 2 червня 1710 р. з Коша «Іосифъ Кириленко атаман кошовый зо всѣмъ старшимъ и меншимъ товариствомъ Войска Запорожского, на Низу Днѣпра знайдучагося» писав до гетьмана Івана Скоропадського, аби

въчне отчизны своѣй не губили и за власти, рубли, соболи и маестности Москвъ оной не запровадили, лечь въ единомисльи зъ нами знайдовалися; кгди-жъ кождому въку не прежити и все треба по смерти оставити, а якъ въчне отчизну загубите и в порабощеніе московское отдасте, то подъ игомъ стенищій народъ на кого жъ будетъ плакати и нарекати, если не на Вашу Милость и единомыслников его (ваших?) властолюбнихъ и сребролюбнихъ, якъ и теперь плачить уже и нарекаетъ, же ваша милость и инніе многіи, не хочачи зъ

¹ Бовуа Д. «Щоденник» Пилипа Орлика: від міражу вигнання до українського міфу. С. 337–338.

² Борщак І. Пилип Орлик. Головні дати життя, акції і бібліографії // Стара Україна. Ч. 7–8. Львів, 1924. С. 109.

³ Борщак І. Гетьман Пилип Орлик і Франція (Сторінки дипломатичної історії) // Записки НТШ. Т. 134–135. Львів, 1924. С. 97.

⁴ Там само. С. 96. Насправді Апостол був людиною шляхетського походження, у Варшаві 26 квітня 1727 р. польський король Август II надав йому індигенат: Центральний державний історичний архів України, м. Київ [далі – ЦДАІАК України], ф. 51 (Генеральна військова канцелярія), оп. 3, спр. 17013. Арк. 15 (копія).

небожчикомъ гетманомъ для власного свого, а не отчистого пожитку въ еденъ гужъ тянути и устрашившия московскимъ мучительствомъ, отступилисте его, а *найбарзѣй полковникъ миргородській* (курсив мій. – В. П.), который вначалѣ не только небожчика славной памяти гетмана Мазепу, лечь отъ многихъ лѣтъ и насъ, Войско Запорожское, рожними намовами противъ Москвы побужалъ ¹, когда зась тая его побудка и намова приняла свій skutokъ въ тотъ часъ кривоприсяжною душею хитростно отъ небожчика на московскую сторону перекинулся и иншихъ за собою въ тую же пропасть потягъ и зраядцею губителнимъ отчизны зосталъ; лечь ненадовго каждому превратне служитъ, вскорѣ і тамъ можуть его и единомисльного ему зрайдцѣ Кгалагана правду познати ².

Знаючи про давню Орликову популярність серед низового товариства, Апостол не міг залишити поза увагою підтримані султанським двором плани Орлика стосовно січовиків. Тому до весни 1733 р. Апостол справді сприяв поверненню Коша з ханської території і навіть домігся дозволу заснувати Нову (Покровську) Січ на р. Підпільній, в урочищі Базавлук недалеко від Чортомлика. Однак усе це відбувалося паралельно і за більшої заповзятливості та посередництва командувача російських військ в Україні, київського генерал-губернатора, австрійця на російській службі Йогана-Бернгарда фон Вейсбаха, адже російський уряд, готуючись до війни з турками, був зацікавлений залучити запорожців на свій бік ³.

Апостол добре усвідомлював, що російська влада не подарує йому контактів з опальним Орликом. Натомість виникає питання, чи гетьман і його старшинське оточення, серед якого недвозначно переважали мазепинці, справді не могли, чи все-таки усвідомлено не хотіли налагодити зв'язок із мазепинською еміграцією, побоюючись серйозної конкуренції з боку Орлика, чиї посланці час від часу відвідували Гетьманщину. Адже Орлик уважно стежив за настроями запорожців і неодноразово закликав січове товариство за жодних обставин не схилитися до пропонованого Апостолом російського підданства. Зростання проросійських настроїв у цьому середовищі яскраво ілюструють рядки зі щоденника Орлика, де під датою 17 лютого 1730 р. занотовано, що «гультьяї, вчинивши немудру між собою раду, від-

¹ У зв'язку зі справою Кочубея в одному з доносів Мазепи на Апостола до Малоросійського приказу зазначалося, що миргородський полковник «пишет к запорожцам без ведома его, гетманского, противные на возмущение народа малороссийского писма». Див.: Крупницький Б. *Гетьман Данило Апостол і його доба (1727–1734)*. Авгсбург, 1948. С. 8.

² Цит. за: Яворницький Д. *Історія запорозьких козаків*: У 3 т. К., 1991. Т. 3. С. 361–362.

³ Пор.: Российский государственный военно-исторический архив [далі – РГВИА]. Ф. 846 (Военно-ученый архив), оп. 16, д. 43. Л. 1–2; *Архів Коша Нової Запорозької Січі*. Корпус документів 1734–1775 / Упор. Л. З. Гісцова, Д. Л. Автономов та ін. К., 1998. Т. 1. С. 53–55 (№ 9, 10).

правили до Апостола своїх послів, визнаючи його за свого гетьмана і піддаючись під владу Його Мості російського імператора»¹.

У квітні 1734 р., як відомо, січовики таки перейшли «під високу руку царської величності» – якраз у той момент, коли сповнений надії Орлик їхав до Бахчисарая, аби з допомогою Кримського ханату розпочати війну з Російською імперією, проте на місці Олешківської Січі побачив лише пустку. Довідавшись про перехід запорожців під російську протекцію, він 23 квітня 1734 р. із Каушан, молдавського містечка, що слугувало місцем перебування ногайських сераскерів, звернувся з розлогим листом до Війська Запорозького Низового, нагадуючи про численні кривди, заподіяні козацтву Російською імперією ще від 1723 р., та прохаючи переглянути рішення про повернення у російське підданство:

...кгда ж, если непостоянством нашим утратим сей час до висвобождения милой нашей Отчизни, николи уже такого не найдем и не дочекаемся в потомние часы².

У цьому листі Орлик не лише нагадує запорожцям про порушені Москвою «присяжні» обіцянки від часів Богдана Хмельницького та репресії після програної Полтавської битви, а й риторично запитує, маючи на увазі покійного Апостола, чи вони вже домовилися про те, «жебы Москва гетмана зъ стороны своєї, москаля или волошина якого, къвалтовне не накидала...?»³

Крім того, Орлик прямо звинувачує у багатьох бідах саме Данила Апостола:

А когда еeneralние особи, полковники и вся старшина зъ всѣмъ Войском Запорозьскимъ городовимъ и зо всѣмъ народомъ до Ц(а)рского В(є)л(и)ч(є)ства покорне и слезне через пословъ свойхъ о захование правъ и волностей свойхъ и додержане слова ц(а)рского упевнення и обѣтницъ, грамотамы потверженних, супликовалы и упоминалися, теди всѣхъ их забравши и до Пѣтербурга под вартоу запровадивши, еднихъ помученно, другихъ в силку на вигнанне позасиланно, а инихъ в тяжкомъ вязенню осаженно, въ якомъ мусиль килка лѣтъ страждати и самъ кривоприсяжца и отступникъ нашъ, небожчикъ миргородскій [полковник. – В. П.] Данило Апостоль. Любо добре барзо Москвѣ прислужился, зламавши присягу свою и отступивши от насъ на сторону противную, за котораго в(аша) м(ило)сть добре молодци, оставивши мене, гетмана своего, волными от себе голосамы не такъ обранного, яко до принятия того уряду примушенного, казалисте в церкви своій через килка лѣтъ Б(о)га молити за

¹ Соболев В. *Доба Івана Мазепи в діаріюші Пилипа Орлика // Іван Мазепа та його доба: історія, культура, національна пам'ять*. Мат-ли міжнар. наук. конференції / Ред. В. Щербак. К., 2008. С. 209.

² ЦДАІАК України. Ф. 229 (Архів Коша Нової Запорозької Січі), оп. 1, спр. 1. Арк. 26; Скальковский А. *Филипп Орлик и запорожцы // Киевская старина*. 1882, № 4. С. 118; *Архів Коша Нової Запорозької Січі*. С. 63 (№ 11).

³ ЦДАІАК України. Ф. 229, оп. 1, спр. 1. Арк. 23 зв.; Скальковский А. *Филипп Орлик и запорожцы*. С. 114; *Архів Коша Нової Запорозької Січі*. С. 60 (№ 11).

тую єго ку себѣ присягу, же Москва Кгалакгана залецилъ на зруйноване Сѣчи Запорожской. Наконєць, хотячи Москва Войско Запорожское городовое не тилко обезсилити, але и вигубити, винайшла была на тоє способ, копаньє якогос тамѣ въ далекой своей сторонѣ каналу и фундованьє въ Персїй фортець, на якиє мѣйства такѣ отлеглиє по килкадєсят тисячей козаковѣ указами своймы спровадивши, одних тяжкими и незвичайними работами помордовали, других голодом поморили, а иних борошном гнилимѣ, струхлымѣ зѣ ящурками и зѣ вапном помѣшанимѣ потруили. Уважите теда, вмстѣ добре молодци Войско Запорожское, до яких идете чили одошлисте приятелей ¹.

Судячи з цього листа, саме миргородський полковник Данило Апостол, а не генеральний писар Пилип Орлик до подій 1708–1709 рр. міг бути найреальнішим претендентом на булаву після Івана Мазепи. Принаймні до 17 вересня 1707 р., коли Мазепа відкрився Орликові ², гетьман більше довіряв своїй «старій гвардії», зокрема генеральному обозному і наказному гетьману Іванові Ломиковському та полковникам: миргородському Данилові Апостолу, прилуцькому Дмитрові Горленку, лубенському Леонтію Свічці.

Витоки конфлікту між двома суперниками, Пилипом Орликом і Данилом Апостолом, очевидно, були закорінені у різних візіях майбутнього козацької України. Відданий мазепинець Орлик, якого Альфред Єнсен називає «поетичною натурою» і «новим Дон Кіхотом» ³, мріяв про антиросійську коаліцію європейських держав, які допоможуть козацькому Гетьманату відвоювати «давні права та вольності», декларуючи ще в 1712 р.: «Козацька нація від фатальної Полтавської битви стогне під тиранічним ярмом Москви і жадає одного – повернути собі волю» ⁴. Під цим кутом зору привертає увагу характеристика Орлика в записці 1729 р. французького посла у Варшаві маркіза Антуана Фелікса де Монті, яку зредагував шведський посол, котрий добре знав Орлика – барон Г. Цюліх:

Козацький Гетьман Орлик, що служив під прапорами славетного гетьмана Мазепи, гетьмана України, як генеральний комісар і писар, що вважається першим, після гетьманського уряду у козаків, був обраний козацьким гетьманом на місце вищезгаданого Мазепи після смерті останнього в Бендерах... Ми знаємо гетьмана як людину великої ворожнечі до москалів, розумну й відважну, дуже поважну і люблену на Україні між козаками, яким цар віді-

¹ ЦДАК України. Ф. 229, оп. 1, спр. 1. Арк. 22 зв. – 23; Скальковский А. *Филипп Орлик и запорожцы*. С. 112–113; *Архів Коша Нової Запорозької Січі*. С. 59–60 (№ 11).

² Пор.: у Листі Пилипа Орлика до Стефана Яворського 1721 р.: Субтельний О. *Мазепинці*. С. 183.

³ Єнсен А. *Орлик у Швеції* // Записки НТШ. Т. 92. Львів, 1909. С. 112; Його ж. *Дневник Орлика*. С. 12.

⁴ Орлик П. *Маніфест гетьмана від 4 квітня 1712 року; Лист, присланий через Ф. Нахимовського, до запорожців; Подорожній діарій* // Хроніка – 2000. К., 1993. Вип. 3–4. С. 74; Кресін О. *Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII століття*. К., 2001. С. 380 (Додатки).

брав майже всі їх давніші вольності. Але козаки, хоч 18.000 московських драгунів тримає Україну в тяжкому гніті та неволі, шукають нагоди, щоби повстати проти гнобителів і повернути свою давнішу вольність. Це бажання і настрої такий міцний на Україні, що при сприятливих умовах козаки обрали би гетьмана Орлика своїм вождем, особливо як його піддержать ганверська аліянті і визнає Оттоманська Порта ¹.

Пилип Орлик справді намагався використати протиріччя між ганновською і віденською коаліціями, а в польсько-російському протистоянні одночасно робив ставку як на Станіслава Лещинського, так і на Августа II, аж до смерті виношуючи утопійні плани та плекаючи надії на успіх. На протилежному помості бачимо Апостола-прагматика, який у листопаді 1708 р. відступився від Мазепи, не вірив в ефемерну перемогу над Російською імперією, а поза тим, очевидно, побоювався конкуренції. Адже в Україні добре пам'ятали і про Орликів похід 1711 р. ², коли майже все Правобережжя присягнуло йому як гетьманові, і Орликів універсал 1712 р. про заселення Корсунщини й Уманщини ³, і про те, зрештою, що до ліквідації в 1714 р. козацького полково-сотенного устрою тутешні полкові та сотенні канцелярії мали копії Бендерської конституції ⁴. Тож, реалістично зваживши на непрості обставини та з відстані великого житейського досвіду, Апостол обрав шлях політичного пристосуванства в умовах тоді вже жорсткого домінування російського абсолютизму. Мабуть, він бачив себе, власну кар'єру і майбутнє своїх дітей та онуків не через підпорядкований статус «милої Отчизни», а через призму подвійної лояльності та залученості у життя імперії. Утім, це не завадило йому залишитися у сприйнятті сучасників і нащадків, за висловом Михайла Грушевського, «одним із останніх представників кращих часів старих поколінь автономістів, які ще не зневірилися у можливості принципової політики» ⁵. Можливо також, що саме завдяки конструктивній діяльності цього «останнього гетьмана-козака козацької України» ⁶ та його оточення вдалося, бодай на деякий час, зберегти права і свободи Гетьманщини. Тому навряд чи правомірно звеличувати Орлика як правдивого, високого патріота, а Данила Апостола звинувачувати у боягузливому колабораціонізмі. Кожен із них по-своєму робив тяжку і часто невдячну, але потрібну роботу задля блага рідної землі. Інше питання, як кожен із них уявляв собі це благо.

¹ Борщак І. *Великий мазепинець Григор Орлик, генерал-поручник Людовика XV-го (1742–1759)*. К., 1991. С. 11–12.

² ЦДІАК України. Ф. 51, оп. 3, спр. 501. Арк. 5.

³ Там само, спр. 46. Арк. 120.

⁴ Мельник Л. *Гетьманщина першої чверті XVIII століття*. К., 1997. С. 23.

⁵ Грушевський М. С. *Очерк истории украинского народа*. К., 1991. С. 255.

⁶ Джиджора І. *Матеріали московського «Архива Міністерства Юстиції» до історії гетьманщини // Записки НТШ*. Т. 86, кн. 6. Львів, 1908. С. 81.

Додаток

26 травня 1720 р. Сорочинці, Миргородський полк. Лист полковника Данила Апостола до князя Александра Меншикова з приводу листа Пилипа Орлика до кошового отамана і кримського хана

Свѣтлѣйший и превосходителнѣйший Ижерский княже, енераль фельтмаршалъ, господине, господине мнѣ велце наймилостивѣйший, патроне и добродѣю.

Сего числа по датѣ ниже положенного посланний козакъ Грицко повернувшись з Сѣчи, не удержуючи его нимало у себе, посилаю до Свѣтлѣйшества Вашего, з которимъ и самый оригиналь листу Орликового до атамана кошового и всего товариства писанного, и списокъ листу его жъ Орлика до Гана присланного при писмѣ своемъ к Свѣтлости Вашей отсилаю, и що колвекъ до мене пишут, при семъ же прилагаю. А наипаче в тамошнѣихъ поведеніяхъ самъ Грицько, яко будучи от них инъформованъ, обширнѣй устне Свѣтлѣйшеству Вашему донестъ и о отправъ посланного от Орлика Юхимовского Вашую Княжую Свѣтлостьъ увѣдомит належите. Толко як з списку листу Орликового до Гана присланного латво можно порозумѣтися, якіе походять коньектури, теда подлугъ наиподлуйшом моем ради и совѣту, чи не можна на ихъ таковое прошеніе с чим колвекъ обнадежити, дабы певни були полученія милости всемилостивѣйшого монархи нашего, що все на волю и в превисокое Свѣтлѣйшеству Вашему отдаю разсужденіе, самого знову себе панскому единонадеждного моего патрона рекомендовавши репектови, естемъ.

Вашой Княжей Свѣтлости моего милостивого добродѣя найпокорнѣйший слуга Его Царского Пресвѣтлаго Величества Войска Запорожского полковникъ миргородський

Данило Апостол

З Сорочинець мая 26 д[ня] 1720 року.

Российский государственный архив древних актов (Москва). Ф. 198 (Походная и домовая канцелярия А. Д. Меншикова), оп. 1, 1720 г., д. 1083, № 44. Л. 1–1 об. Рукопис, оригінал; Центральный державний історичний архів України у місті Львові. Ф. 309 (НТШ), оп. 1, спр. 2491. Арк. 31–31 зв. Копія.